

A RHÉDEY-ERKÉLY

Elöl sziréna, hátul kék villogó. Két fehér autó között öt fekete. A köztársasági elnök konvoja. Vajon melyik autóban ül? Ő az első német elnöke az országnak. Újévi beszédeit így kezdi: „Kedves románok”. Egy ilyen konvoj láttán, mindegy, kié, nekem mindig egy merénylet lehetősége jut eszembe. A bennem lakó gyermekteg anarchista.

A konvoj egy pillanat alatt elsuhan. A tér szélén kék egyenruhás rendőrök vigyázzák az amúgy is tökéletesen fegyelmezett rendet. Amint a konvoj elhalad, eltűnedeznek. Tavaszi napsütés, mindenki élvezi. A reggel még hűvös volt, most legalább húsz fok van. Friss lombot bontottak a fák. Négyen ülünk a Rhédey-ház erkélyén. Pompás a kilátás, előttünk északkeleti irányban a főtér a felújításra váró Szent Mihály-templommal és Mátyás király szobrával. Rozé bort iszunk, beszélgetünk és nagyokat nevetünk.

A Nagypiac és a Belső Szén utca sarkán álló emeletes házat az 1760-as évek elején vehette meg a Rhédey család egyik kolozsvári ágából származó gróf Rhédey János altábornagy. „Szentséges Test-őrző magyar nemes seregenek fő hadnagyi, és végre Mezei Hadi Generalis Had-Hadnagy Díszes Hivatallyában... Istenét, Királyát és Hazáját utolsó tsep vére elfolytaig hívséggel szolgálta” – szöveg a gyermektelenül elhalt gróf temetésére hívó levél. Milyen szép idők, amikor Isten szolgálata, tehát a lelkiismeretét összhangban lehetett a király szolgálatával, a király szolgálata pedig a hazáéval. Vagy az sem volt ilyen idő? És akkor ez is csak egy mondat? Mert van ilyen mondat, lehet mondani. Szolgálat és hűség. Ezek szép dolgok. A király, akiről a levél szót ejt, mellesleg királynő volt, Mária Terézia. Fiúsították. Mellesleg, ez is milyen jó szó.

Az épület, amelynek erkélyén ülünk, három vagy négy egykori ház egybeépítésével jött létre. 1777-ben Rhédey Mihályné Bánffy Terézia karzatos báltermet építtetett az emeleten, amely azonban kisvártatva és mindenki rémületére leomlott. Az emlékezetes éjszakán Rettegi György Szodoma pusztulását élte újra: „Bánffy Terézia, aki gyermekkorában is szörnyű nagy fantaszta volt, reávette az istenfélő jámbor urát, gróf Rhédey Mihályt, hogy Kolozsvárt építsenek egy nagy Baál-házat, hogy oda bizonyos fizetésért gyűljenek egybe a latrok és a kurvák. Melyet fel is készítettek, volt sok mindenféle drága ezüst- és porcelánedényekkel úgyannyira, hogy hétezer

forintra ment csak a készület. Nagy palota lévén, kétfelől rejtekhelyek voltak, az hol az ágy s egy asztalka elfért, elől pedig be volt vonva supelláttal. A muzsikásokat is megpróbálták benne, miképpen esik a hang, s kihirdették a városon, hogy ím, aznap estve elmehetnek, és minden valamit kíván, akár ételt, akár italt adnak pénzért. De nem tetszett az Úristennek ez a becstelen vendégeskedésnek neme, mert azon éjszaka egybeontá az egész épületet az Istennek haragja, úgyhogy, amint felvetették, az egész kár többre ment kilencezer forintnál, és igen sok fajtalanságban eláradott ifjúnak nem telék kedve Baál tiszteletére való menetelben.”

A Takler-féle rozét, amit most tavaszi örömben kortyolgatunk, Juli hozta elő egy hűvös zugból. Már meg volt kezdve az üveg. Az RMDSZ valamilyen rendezvényéről maradt a ködös közelmúltból, a magyar kormány adománya, mondja.

Nem nekünk szánták.

Most legalább jó helyre megy. Ezen is csak nevetünk.

Akár Isten büntetése, akár az ácsok trehányysága volt az ok, Rhédeyék nem nyugodtak bele, és a szörnyű ropogással leomlott régi terem helyett újat építettek. 1782-ben nyílt meg az új Rhédey-szála, amelyben néhány évig német színtársulat működött, majd 1792-ben itt, a hátunk mögött indult útjára a hivatásos erdélyi magyar színjátszás, minekutána Bánffy Terézia egy évre ingyen felajánlotta a báltermet Fejér János társulatának. A társulat nemcsak itt játszott, hanem a Pataky-házban és a Wesselényi-féle lóistállóban is. De Shakespeare *Hamletjét* 1793-ban egész biztosan e házban játszották először magyarul, a szerepekben Kis Theréziával, Keszegh Theréziával, Fejér Jánossal, Fejér Istvánval, Fejér Rozáliával, Kontz Józseffel, Sáska Jánossal, Jantsó Pállal, Verestói Mihállyal, Bajkó Theréziával és Kótsi Pátkó Jánossal.

A rozé gyorsan fogy. Aggasztó, hogy utána nem lesz mit innunk, pedig ehhez a szombat délutánhoz, ehhez a napsütéshez bor kell, könnyű bor. A poharakon átragyog a fény, és az erkély máris színházi páhollyá változik. Az előadás odalent zajlik. A főtérenél nincs csodálatosabb színpad ezen a délutáni órán. Van, aki csak áthalad rajta, ennyi a jelenése, van, aki megáll, beszélget néhány percig, itt is, ott is. Kik ezek? Mindegy. A lényeg az, hogy mindenki eljátssza a maga kis szerepét, senki le ne kesse a jelenést, igyon egy kortyot a napfényből. Főszereplő nincs. Még nincs. Talán a galambok volnának azok. Igen, a galambok, amint rászállnak Mátyás király vállára, fejére, megülnek a lova farán, aztán tovaröppennek.

Tudjátok, ki az ott? Juli egy vörös hajú középkorú nőre mutat. Drapp kabátja leng utána, ahogy inal a Jókai utca felé.

Mi, a három Magyarországról érkezett férfi persze nem tudjuk.

Az alpolgármesterünk, a Horváth Anna.

Bólintunk, semmit nem mond a név. Milyen jó, hogy magyar alpolgármestere van Kolozsvárnak. Körülbelül ennyi. Azt még Juli sem tudja, hogy Horváth Annát néhány hónap múlva kétévi felfüggesztett börtönre fogja ítélni a bíróság befolyással való üzérkedésért. „Ettől a pillanattól kezdve nem az én tisztem lesz értelmezni, értékelni a velem történeteket. Mert jogászként azt tanultam, hogy végleges bírósági ítéletet, érintettként, csak tudomásul vehetünk, végre kell hajtানunk” – nyilatkozza majd, és lobogó drapp kabátjában, égő vörös hajával letűnik a színről.

A poharakban vészesen apad a rozé. Ajaj, mi lesz, ha elfogy? A következő szereplőt Zoli ismeri fel. Zoli író, Pécssett él. Még jó, hogy felismeri a színpadon a fiatal kolozsvári kollégát, André Ferencet, amint egy bölcsészlánynak magyaráz. Magyaráz, tehát csábít. Amelyik város főterén nem forgolódnak bölcsészlányok, annak nincs szíve. Kolozsvárnak van. És a szív mindig tudatlan. A szív hajlamos belemelegedni a játékba, és nem tudja, hogy a főtéri magyarázat után, a robbanó rügyek mögött majd egy, harminc évig vagy még tovább tartó bújócskaverseny frontvonalában kell kitartania, miközben a múlt kivert szemével folyton leleskedik utána. Fortyog majd a töltött káposzta, és szívnek néznie kell, amint a kopaszodó, duzzadt májú hősök kóstolgatják a csülköt, a szájukban fogpiszkáló feszül, mint a kopjafa.

A bor elfogy, Nándi felsóhajt. Azért mégis jó dolog volt ez a Trianon. Így legalább maradt egy-két normális hely a Kárpát-medencében.

Ezen is nevetünk, furcsállkodva, felszabadultan. Én ezt a mondatot biztosan nem mondhattam volna, gondolom. Nem is gondolhatnám, gondolom. Bújócskaverseny, szerepek. És akkor az erkély sem páholy többé, hanem színpad, mint odalent a főtér, napfényes, elátkozott. Nándi irodalmat tanít Szegeden, nyáron kajakozik, télen a szárazon edz, mindjárt hetven, de ötvennek néz ki. A mondat még ott lebeg fölöttünk. Magunkra nézek, és konstátálom, hogy a múlt kivert szemével nézve kik volnánk mi itt, a három magyarországi úr: egy magyar, egy német, egy zsidó.

A csupa mosoly Juli jobban érti a mondatot nálam, és újabb üveg bor után néz. Talál is, most fehéret. Egy időre megint el vagyunk látva. Megünnepeljük.

első mondatai az első felvonás második színében, de kötve hiszem, hogy bárki értette, miért sóhajtozik. Az eredetiben a hús nem könnyekké változik, hanem harmattá. Mostanában ezt gőznek fordítják. Ez sem sokkal érthetőbb. Mi akar ez lenni? Hamlet mintha azt kívánná, hogy a gonoszság hatására szűnjék meg létezni a test, párologna el, mint a harmat, akkor nem kellene szembenézni a világban semmi rosszal, semmi gonosszal. A csak-jót ő nem unná. A gonosznak azonban esze ágában sincs feloldani a testet. Elég baj az. Így Hamletnek lassan túl kell lendülnie melankóliáján, nem maradhat tétlen áldozat. Tettesek vagyunk mindannyian, erre vagyunk ítélve.

Juli amondó, a gonosz valahogy mégis átváltoztatja a húst, sósabbá teszi. Fűszeresebbé, javítja ki Nándi hamiskás mosollyal.

Megint nevetünk.

Tudjátok, ki az? Juli a tér sarkára mutat.

Honnan tudnánk?

Sántha Attila.

Aha, fintorog Zoli.

Mindenki itt van, együtt vagyunk valóban.

De most valami váratlan történik. Zoli veszi észre először. Egy iskolai osztály, legalább húsz gyerek egy kövér tanítónő vezetésével a Mátyás-szobor felé tart, szép sorban mennek, már oda is érnek, és most ketten kilépnek a sorból, két kislány, letesznek a szobor talapzatára egy kis koszorút.

Nyilván magyarok, gondoljuk az erkélyen. Nincs semmiféle ünnep. Ugye, nincs? Valószínűleg az egyik környező településről jöttek, vagy messzebb-ről, talán Magyarországról, gondoljuk.

A gyerekek egy-két percig ott állnak még a szobor előtt. Lehet, hogy valaki beszél, de az erkélyen nem hallható. Aztán megfordulnak, és nem mennek el, mindannyian leülnek a tér római kori falmaradványait fedő vastag üveglapra. Itt fognak uzsonnázni, vagy csak pihennek.

Az előadásnak még mindig nincs főszereplője. Ők sem azok, az iskolások. Kell-e, hogy legyen? Kell-e főszereplő? Szükség van-e bűnösre, áldozatra, szükség van-e egyáltalán szerepekre? Nem a drámaírók tévedése ez? Kényszer, amely félelemből születik, hogy nem lesz történetünk. Akinek nincs története, halott. És akinek van, aki főszereplőt választ kényszeres kétségbeesésében, aki gátlástalanul rámutat valakire, igen, aki gátlástalanul és kényszeres félelmében ellenszegül a mulandóságnak, a pillanatnak, aki megörökít, lejegyez, az vajon mit tesz, kényszeresen és gátlástalanul, mit tesz az étellel?

Főszereplő érkezik. Ott jön, egy hatvan körüli kalapos férfi. Kopott, vékony szövetkabát, vasalatlan nadrág, rossz kalap. A főszereplő, a főszereplőnk. Dühös léptekkel közelít. Neki itt dolga van. Őt ide hívták. A helyzet tette szükségessé az érkezését. Felhág a szobor talapzatára, és az összes koszorút dühödten a bokorba hajítja. Mond is valamit, kiabál, de nem halljuk, mit. Egyetlen szót sem hallunk. Mátyás király, román király. Matei Corvin. Azt mondják, hogy az Erdélyben tartózkodó Zsigmond király összefeküdt egy román nemes szép és eszes lányával, és amikor három hónap múlva megtudta, hogy megfogant, emlékeztetőül egy gyűrűt küldött neki, s utasította, hogy a gyermeket neveljék gondosan, és ha fölcseperedik, menesszék hozzá a jellel. Mondják azt is, hogy a Corvinus vér ősi római eredet, sokáig lappangott, míg felszínre nem tört egy Corvinum nevű román faluban, hogy miután oly sok éven át védelmezte a római népet a barbároktól, most vezérlete alatt szabaduljanak meg a keresztények a pogány rabságtól.

A tanítónő nem hagyja annyiban. Ez józan pedagógiai kérdés. Odamegy, és visszarakja a koszorút, amelyet az imént helyezett oda az osztályából két kislány.

Hát nem! A koszorú márpedig nem lesz ott! A bokorban lesz! Bukszus. De ezt csak mondom, nem biztos, hogy az. A dühödte atyafi most még dühösebben vágja a koszorút a bokorba, immár a szalagot is letépi róla. A szalag az ellenkező irányba repül. Az atyafi dühe azonban nem csillapul. Sőt újabb lángokat vet. Rájön, ebben a pillanatban, mint a villám hasít belé, hogy ettől kezdve el sem hagyhatja a szobrot. Örködni kell. Ha távozik a térről, mások azonnal visszateszik az összes koszorút, és akkor hiába volt a honpolgári felháborodás. Például ez a nagy seggű tanárnő. Csak arra vár, hogy visszatehesse. Hát mért nem megy már el a gyerekeivel együtt a dolgára? Egyszerre húsz gyerek nézi az atyafit és a dühét, és este majd mind a húszan elmesélik otthon, mi történt. Ami azt jelenti, hogy e pillanatban ennek a történetnek legalább harminc másik változata keletkezik.

A harmincban mi is benne vagyunk négyel, mi, akik az erkélyen ülünk. Kortyolunk egy nagyot a rozé helyett érkező fehérborból. Főszereplőnek lenni roppant súly. Roppant fárasztó. Most akkor ez a szerencsétlen barom el se fog menni estig? Na, Nándi, maradt szerinted normális hely a Kárpát-medencében? Az atyafi föl s alá járkál a szobor előtt, lépteivel kijelöli a tereket, ahová senki be nem léphet, csak ő. Ettől eddig. Ha fene fenét eszik, akkor se! Illetve akkor is! De meddig? Az örökkévalóságig. Amíg csak él. Ő most már itt fog járkálni, strázsálni, itt fog meghalni, hősi halált fog halni, mert ő lett a főszereplő, reggel még nem tudta, hogy így lesz, de most már

tudja, a tragikus hős, és nyilvánvaló, hogy ez mit jelent. A tragédia hősei a halál felől értik meg életük szükségszerűségét.

A gyerekek szomorúan nézik őt. Nem, ezt a szomorút csak képzelem, mert nem látszik pontosan az arcuk. Nem moccannak, az uzsonnájukat már megették.

Érkezik ekkor a színre két szürke egyenruhás csendőr. Hogy csendőrök, arról Juli világosít fel. Most mi fog történni? Mit gondolunk odafönt az erkélyen?

A csendőrök odalépnek a dühödt atyafihoz. Magyaráznak, kérnek, felszólítanak. Az atyafi magyaráz, elutasít, felszólít. Nem hallunk egy szót sem. Némajáték az egész. Az egyik csendőr megragadja az atyafi karját, aztán elengedi. Milyen érdekes lenne a *Hamlet*et szavak nélkül, némajátékban látni. Mit értenénk belőle?

Nem és nem. Az atyafi nem tágít. Strázsál, kijelöl, demonstrál. A csendőrök tanácstalanok. Kisvártatva újra próbálkoznak. Megint kérnek, megint felszólítanak. Nem érnek hozzá. Az atyafi mutogat, elutasít, felszólít. Bé-kén hagyják.

Az erkélyen megegyezünk, hogy nem lennénk a csendőrök helyében. Vagy a közrendet védik, vagy a román nemzetállamot. Választani pedig muszáj. Akkor inkább a nemzetállam. Az ahal-kohot-máhány.

Le kéne filmezni, mondja Zoli. Elküldenénk egy széljobbos szájtnek, nyelnék, mint kacska a nokedlit. Szétkapnák, mint floki a lábtörlőt.

Az mást jelent.

Szerinted ez vicces, Zoli?

Nem, azért mondom.

Mi vagyunk a kórus. Kórusnak lenni is nehéz, de azért mégis könnyebb, mint tragikus hősnek. Nem könnyebb, léhább. Léhák vagyunk. Bort iszunk. A magyar kormány borát. Most legalább jó helyre megy.

Megint elmúlik három-négy perc. Öt. Tíz. Az atyafi strázsál, nem fárad. A csendőröket felváltja két rendőr. Kék egyenruhájuk van. Tányérsapkájuk, fehér övük. A rendőr magasabb rendű, mint a csendőr. Ez látszik. A csendőrök megkönnyebbülten távoznak. Megkönnyebbült léptek. Látszik rajtuk a megkönnyebbülés.

Vajon mit tesz most a két rendőr? Semmit. Ugyanazt. Kérnek, felszólítanak, magyaráznak. Az atyafi, a főszereplő elutasít, elutasít, elutasít. Magyaráz és tiltakozik. A karját senki nem fogja meg. Miért egrecióztatja őt a román állam rendvédelmi szerve? Miért zaklatják? Amikor ő pontosan azt teszi, amit tennie kell. Inkább azokat a gyerekeket küldenék már el! Meg a

tanítónőt. Ráteszi a valagát a románság román kori romjaira. Összenyomja, szétlapítja. A romokat. Hogy mondják románul azt, hogy rom? És hogy mondják azt, hogy valag?

Igyunk inkább. Lássuk be, azoknak van igazuk, akik azt mondják, a románokkal nem lehet együtt élni. A románok elbitorolták a városainkat, elbitorolnak mindent a föld színén, a föld alatt és a levegőben.

Nemrég egy kiváló kolozsvári író azt írta, neki nincsenek román barátai, és hogy a román állam száz éve másról se beszél, mint hogy a magyarok szűnjenek meg végre magyarnak lenni, magyarul beszélni, ahogy a bolgárok, törökök, tatárok, németek, zsidók, örmények is felhagyták a nyelvüket, és persze van abban valami romantikus, megmosolyogtató, ahogy az erdélyi magyarok ellenállnak, szimbolikusan legalábbis, vagyis éppen hogy, mert hát az elmúlt száz évben soha nem nyúltak a polgári engedetlenség vagy éppen a fegyveres ellenállás eszközához, amit ő a maga részéről sajnál, és egyre többször kényszerül azt gondolni, hogy éppen az elmaradt gerillaháború miatt nem sikerül most nyugodtan egymás mellett élni. Erre egy szintén kiváló kolozsvári magyar oktató válaszolt. Amikor a többes szám első személyt a szöveg etnikailag adottnak, mi több, természetesnek tekinti, ott az előre kívájt következtetéshez előbb érkezünk meg, mint hogy föltehetünk volna bármilyen kérdést. És aztán jön három vad mondat, szelíd, tanáros, igazán vad mondatok: Lehetne úgy is, hogy sértődöttség nélkül beszéljünk arról, trauma-e, traumácska-e, tanult vagy valódi, vagy olyan adott és meglevő, amibe ki belesimul, ki elkülönül tőle, ez a térben-időben bonyolult térkép, a mi Erdélyünk, románoké, magyaroké, az utóbbi évtizedekben, az utóbbi egy-két-há évszázadban önként eltávozottaké vagy kényszerrel kilakoltatottaké. Beszélhetnénk esetleg arról is, milyen volt, amikor „mi” voltunk a „ti” traumája, és tanulható-e ebből valami számunkra. Hiszen még a forradalmaink is valahogy megmaradtak magyar szabadságtalanságnak, pedig állítólag a „szent világszabadság” volt a cél.

Igyunk inkább.

A rendőrök téblábolnak, nem tesznek semmit. Az atyafi győzelmének bizonyosságával őrzi a szobrot a koszorúktól, strázsál, jár fel s alá.

A rendőrökhöz odalép egy civil ruhás fiatalember, a kezében aktatáska. Ki ez? Nem tudjuk. Beszélnek. Nem halljuk, mit. Odafönt a győztes főszeplő strázsál, járkál, őriz. A civil ruhás fiatalember távozik. A gyerekek a romok felől sandítanak.

Két perc, öt perc, tíz perc.

Egy szürke mikrobusz parkol le a szobor háta mögött.

Kazinczynál Hamlet nem párbajozik, és mélyen megbánja Polonius meggyilkolását, elnézést kér Laertestől. Mentségül elmebajára hivatkozik, mondván, nem volt önmaga, amikor tettét elkövette. Nagy monológjának végén viszont a döntéseket elhalványító elmélkedést ostorozza elmélkedve: „Így tesz a lelki esméret bennünket gyávákká, így oszlik széllyel az eltökélt végzés eleven színe az elmélkedés halavány fényje előtt, s fel-tételeink, mellyek nagyok és nemesek, megfordítják folyamatjokat, s meg szünnek hatni.” Nem csoda, hogy Claudius nyugtalan. Mérgezett bort itatna Hamlettel, de a méregpoharat tévedésből Gertrúd üríti ki, aki haldoklása közben leleplezi Claudiust.

Közel a végkifejlet. A főszereplő elvakult. Újabb mikrobusz érkezik a színre, a szobor előtt fékez. Két újabb rendőr száll ki belőle, most már összesen négyen vannak. Megragadják az atyafit, ketten a két lábát, ketten a két karját, tiltakozni sincs ideje, és mint egy krumpliszákot, behajítják a mikrobuszba. Az ajtó bezárul, a mikrobusz kihajt a térről.

Kicsinyhitűek, idéz egy másik író: Nándi. Mosolyog és kortyol.

Várj, még vissza fog jönni.

A tanárnő is vár még, a gyerekek nem mozdulnak. Két perc, öt perc.

Most mégis felállnak. A gyerekek összeszedik a koszorúkat a bokorból, visszahelyezik őket a szobor talapzatára.

Ezt is filmeznünk kellene. A felvételt valamelyik balos portálnak küldhetnénk el. Benyelnek, mint kacska a nokedlit. Mint floki a lábtörlőt.

Az atyafi nem jön vissza. Ezt, basszus, tényleg elvitték. Süt a nap, ragyognak a poharak.

Es ez mégsem feloldás. Nincs happy end. Az már sohasem lesz. Hamlet meghal. Az utolsó Rhédey grófnő pedig állítólag virágot árult a téren.